

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд на тема „Националният исторически разказ за Българското възраждане: Репрезентации в Националния исторически музей“
с автор **Ива Стоянова Стоянова**;
научен ръководител **доц. д-р Десислава Лилова**;
професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки;
рецензент проф. дин Вера Бонева, днк – УниБИТ

Ива Стоянова е зачислена за докторант към Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ през януари 2017 г. – РД 20-218/26.01.2017 г., От предоставената ми документация личи, че тя е изпълнила индивидуалния си учебен план и е отчислена с право на защита на 19 януари 2021 г. В рамките на законовия срок дисертационният труд е представен в Катедрата за обсъждане. На свое заседание Катедреният съвет е одобрил текста и е взел решение дисертацията за бъде насочена за защита пред научно жури – 23 ноември 2021 г. В качеството си на рецензент се запознах с материалите по споменатите административни, образователни и творчески действия. Не съм констатирала процедурни нарушения. Минималните наукометрични показатели за допускане до защита на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ са спазени¹. Не съм констатирала елементи на плагиатство в труда и в прилежащите към дисертацията статии на докторантката.

Съществено предимство на Ива Стоянова в хода на работата по дисертацията е *професионалната ѝ ангажираност* с опазването, изследването и популяризирането на движимите културни ценности в Националния исторически музей в качеството ѝ на уредник „Културно-просветно движение през Възраждането“ от 2012 г. до настоящия момент. От текста и от представените публикации личи задълбочено познаване на основните моменти от историческото развитие на българския народ през XVIII и XIX век, както и на постиженията на националната ни историопис по проблемите от визираната научна област. Налични се еднозначни индикации за задълбочена подготовка в областта на музеологията – както в теоретичната ѝ част, така и в приложната. На терминологично и методологическо ниво дисертацията отговаря на съвременните

---

¹ В предоставената ми документация липсваше справка за съответствие с националните минимални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“, която е задължителна част от документацията за журиго – чл. 67, т. 5, ал. 7 от Правилника на СУ за придобиване на академични степени и длъжности. Справката съм я направила по достъпни материали.

стандарти. Като цяло сполучливо дисертантката е приложила методите на сравнителния анализ и на историко-хронологически обзор, които са продуктивни и полезни с оглед на избраната тема. Контент анализът на основни и временни експозиции на пет чуждестранни и редица български музеи също е методологически издържан.

Използваните при създаването на труда *източници* са разнообразни и адекватни на проблема за музейните репрезентации на Възраждането в НИМ. Изброените в края 170 източника са преди всичко интерпретативни съчинения по музеология, културология и история. Представителен е списъкът с нормативни актове, имащи отношение към третираната проблематика. Всички цитирани актове са актуални и имат пряко отношение към управлението на културния сектор в България и в Европа като цяло.

Ценно с оглед крайния резултат е въвличането на *материали от научния архив и от основния фонд на НИМ*. При разширяване на разработката препоръчвам ползване и фонда на Националния исторически музей в Централния държавен архив – №1266, включващ обработени в седем описа документи за работата на институцията в периода 1973-1994 (1.7 линейни метра документи). С оглед на иновативните методи на научно дирене и на културна комуникация приемам за сполучлив начина, по който са използвани и цитирани материали от сайтове на български и чуждестранни музеи, консултирани в хода на изследването и при написването на основния текст на дисертацията. Личната теренна работа в музейни институции, интерпретиращи възрожденска тематика, също е описана надлежно в специално приложение.

Целта и задачите на научното изследване са представени ясно и убедително. Ива Стоянова с основание пледира, че съвременна концепция за презентиране на Възраждането в постоянната експозиция на НИМ може да се създаде само на основа на осмисляне на предходните постижения, проблеми и слабости. Успоредно с това е подчертана необходимостта от задълбочен (пре)прочит на знанието за националното ни развитие през последните два века на османското владичество. При формулирането на задачите са взети предвид мисията и функциите на Музея, като са извлечени и поуки от работата на други аналогични институции – чуждестранни и български. Амбициозната задача за формиране на нова/обновена концепция за възрожденската част от експозицията на НИМ е мотивирана с необходимостта да се адаптира музейният наратив към постиженията на съвременната наука – история, културология и музеология. Също така са взети предвид и възможностите за композиране на музейния наратив и чрез

приобщени към него интерактивни компоненти и динамични елементи. Макар и в косвен порядък, е посочено и едно често пренебрегвано обстоятелство, отнасящо се до настоящата експозиция на НИМ. Тя е създадена изключително бързо (да не кажем припряно) през 2000 г. и това е било пречка за търсенето на по-добри и ефективни с оглед на специфичната сграда дизайнерски решения и концептуални подходи. Успоредно с въпросните констатации авторката тежнее към идеята за преход от монолитен национален разказ към множествено говорене за миналото. Тази тенденция е особено продуктивна в настоящия момент и подлежи на доразгръщане.

Избраната от Ива Стоянова компаративистка методика на музеоложки анализ намира най-отчетлив израз в първа глава на дисертацията. В нея са очертани историческите пътеки, по които са се развивали националните музеи в пет страни със съдби, близки или аналогични на българската – Чехия, Унгария, Хърватска, Сърбия и Гърция. Кратките обзори, посветени на възникването и утвърждаването на споменатите културни средища, са разгърнати професионално и прецизно. Добре са открити особеностите на фондовата работа на съответните институции. Естествен акцент е наративът на постоянните им експозиции, посветен на прехода от Средновековието към Модерността, борбите за национално освобождение и обединение и утвърждаването на националната идентичност.

Моите преки впечатления от посещения в изброените музеи ми дават основание да приема повечето от констатациите на авторката по отношение обществената роля, посланията и естетическите параметри на всеки един от посочените национални музеи. Като специалист и фен на културното богатство на Европа, аз лично най-много харесвам новата основна експозиция² на Националния музей в Прага, която успешно съчетава класическите методи на музейна репрезентация с авангардни дигитални компоненти, с балансиран етноцентризъм и с могъщи хуманни и естетически послания.

Най-важните етапи в експозиционната дейност на Националния исторически музей в София са очертани ясно и мотивирано чрез позоваване на ключови първични източници. Описан е социално-политическият и културен контекст, свързан с конструирането на НИМ през 1973 г. и с първите трудни стъпки на утвърждаването му. С основание са подчертани резултатите от мащабните временни експозиции,

---

² В този текст понятието *основна експозиция* (main exhibition) се използва като пълен синоним на *постоянна експозиция* (permanent exhibition).

организиран от екипа на НИМ през първото десетилетие от съществуването му. Характеристиката на постоянната експозиция в Съдебната палата е прецизна и адекватна на фактическите обстоятелства, съотносими към петнадесетте турбулентни години, в които тя функционира – 1984-2000 г. Ценно е наблюдението на Ива Стоянова, че „при първоначалната подредба на постоянната експозиция се открояват като доминиращи две теми – Древна Тракия (на първия етаж) и Българско Възраждане (на втория етаж)“ (с. 72). Съжденията ѝ, че тези две „бездържавни“ епохи са привлекателни за авторите на първата експозиция, поради своята разноречивост и популярност в обществото ни, са резонни. Бих добавила още, че при музейната (а и не само) интерпретация на въпросните две епохи е по-слаба стигмата на официалния политически императив, който по отношение на Средновековието, Новата и Съвременната история властно придърпва разказа към случващото се в полето на държавното управление, свързано с централизирани структури, институционализирани публични фигури и „задължителни“ сюжети, прикрепени към протоколните действия на водещите политически субекти.

Формирането на нациите през XIX век като обект на музейни репрезентации е обект на специален анализ в трета глава на дисертацията. Авторката отново насочва вниманието си към постоянните експозиции на националните музеи в Чехия, Хърватска, Унгария, Сърбия и Гърция. С примери и съждения са очертани особеностите на съответния музеев наратив, като е доказано, че всеки един от експозиционните разкази е „национално ориентиран“ (с. 90), независимо дали сюжетиката му е свързана с културни процеси, институционален развой, стопански градеж, образователни постижения или военни събития. Полезни са примерите за използваните в различните музеи технологии и методи на презентиране на миналото – класически вещественодокументален разказ, макет или реконструкция, виртуален продукт и др. Особено полезен е рядко използваният, но силен като въздействие експозиционен тип „открити музейни фондове“, чрез който Хърватският исторически музей в Загреб привлича интереса на публиките и експертите, интересуващи се от движимото и недвижимо културно богатство на страната.

По мои лични впечатления, а и на основа на допълнителните ми проучвания и наблюдения, съм съгласна с Ива Стоянова, че основната експозиция на Националния музей в Атина е най-близка до подхода, приложен при създаването на съответната българска – в НИМ. Особеност на гръцкия наратив е обемното присъствие на много

повече артефакти в пространствата на залите, както и интензивното въвличане на монументални живописни творби, илюстриращи основни събития от Гръцкото просвещение, Гръцкото въстание и от борбата на гърците за национално обединение след създаването на Кралство Гърция през 1832-1833 г. Приемам тезата за наличието на „стандартизирана матрица“ (с. 100) в анализирани музейни разкази. Матрица, подвластна на могъщия етноцентризм на европейския XIX, а и на европейския XX век.

Основният принос на дисертационния труд е концентриран в пета глава, озаглавена „Авторски идеен проект. Как да презентираме Възраждането в НИМ?“ Уповавайки се на теоретичните и приложни постижения на новата музеология, Ива Стоянова настоява за конструиране на музейния разказ *не само* върху етноцентричния модел на нацията, но и върху гражданския. Постулирани са потребностите от по-широко въвличане на публиките в едно по-динамично „правене“ на история/истории в рамките на експозиционния конструкт. Открити са добри практики в споменатите насоки, извлечени от опита и традициите на редица други национални музеи в Европа. Обобщени са постиженията на профилираните музеи на Възраждането в България – национални, регионални, общински. Посочени са възможностите за профилирано (по личности и събития) и обзорно (по хронология и по теми) музейно повествуване. В частта с обзорите на останалите музейни репрезентации на Възраждането препоръчвам да се насочи вниманието и към две традиционни по форма, но силно представителни и професионално създадени постоянни експозиции – Музея на Възраждането в Пловдив (Къща Георгиади) и Музея „Възраждане и Учредително събрание“ във Велико Търново.

Приемам основните параметри на осъвременената концепция за Възраждането, предложена от Ива Стоянова (с. 180-186) като градивна основа за реални действия на екипа на НИМ в очертаната насока. Тематичните топоси и интерпретативните линии са изведени адекватно. Открити са ключовите послания и са разгърнати основните фактографски линии. По мое мнение, очертаните теми и сюжети са подходящи, стига разбира се, да бъдат презентирани по интересен и атрактивен начин, както и с достатъчно разнообразни и значими движими културни ценности. Намирам за удачно вписването на темите за всекидневието и за жената в експозиционния разказ. Допускам, че може да се мисли и за известен „топографски“ подход спрямо епохата, като се реконструират или маркират някои от ключовите топоси за срещи и общувания – читалището, училището, чаршията, революционният комитет, занаятчийската работилница, търговският дюкян.

Рецензия на дисертационния труд на *Ива Стоянова* на тема „Националният исторически разказ за Българското възраждане: Репрезентации в Националния исторически музей“, София, 28 януари 2022, проф. дин *Вера Бонева*, днк

Не би трябвало да пропускаме и възможността да засегнем битието на другите етноси и конфесии, съставляващи неделима част от тялото на възрожденската публичност – турци, евреи, роми, гърци, българи мохамедани и др. Време е възрожденският музеен наратив да превъзмогне стерилността на българоцентричния монолог, в рамките на който оставаме със затворени очи пред обстоятелството, че през XVIII и XIX век етническата ни територия е родна земя и на хора от други народности и религии.

В *заключението на труда* е направен паралел между особеностите на националните музейни наративи в България и в другите пет страни, посочени по-горе. Препоръчано е да се надмогне представата за единен разказ за Възраждането, като се конструират различни (в някои случаи и противостоящи си) разкази – на отделни социални групи, на възрожденски личности, на чужденци, фамилии, на съвременни учени или други творци – художници, писатели, журналисти. Подчертана е необходимостта от „включването на интерактивност още при планирането на идейно ниво“ (с. 192) на временните и постоянни изложби. Споделям мнението на Ива Стоянова, че „в Националния исторически музей тази епоха не бива да изглежда като застинал и тържествен паметник“ и пожелавам в най-скоро време концепцията ѝ да се придвижи по посока към тематико-експозиционен план, а след това и към пълноценна реализация.

Дисертацията е снабдена с *пет приложения* – една сравнителна таблица от четири части; списък на проучените български музеи на Възраждането; две схеми на постоянните експозиции на НИМ, свързани с епохата; както и стандарт за разработване на нова постоянна експозиция, създаден от авторката през 2018 г. Приложенията са сполучливо обвързани с основния текст и свидетелстват за професионалния подход на Ива Стоянова към разработвания от нея проблем – както в теоретичен, така и в практически аспект.

Ива Стоянова е представила *осем статии по темата на дисертационния труд*. Всички те са публикувани в списания с научна редакция. Чрез тях са оповестени основните резултати от изследователската работа на авторката, както и приносите ѝ във формулирането на концепция за презентиране на Възраждането в основната експозиция на Националния исторически музей. По отношение на статиите имам само една бележка. Текстът за Александър Екзарх не взема предвид предходна аналитична публикация на „Надпис ради болгар“ – Исторически преглед, 1997, кн. 2. Също така не са отчетени и важните приноси на Пиер Воалри (Pierre Voillery) с книгата му „Александър Екзарх –

една българска съдба“ (2012), отпечатана и разпространена на френски и на български език. Пропуснат е и сборникът от международна конференция, проведена в Стара Загора в памет на видния възрожденец: *Александър Екзарх и българските пътища към Европа XIX – началото на XX век*: Материали от международна конференция, Ст. Загора, 7–8 май 2005 г. Ст. Загора: Кота, 2007.

Научният апарат на дисертационния труд е разработен прецизно и според действащите академични норми. Цитиранията под линия (общо 350 на брой) са информативни и коректни спрямо автори и издания. Списъкът с използваните източници е структуриран по правилата. В отделни случаи авторката е демонстрирала мнение, различно от посоченото в източника, като коректно е мотивирала своето становище или критичните си бележки. Този подход е свидетелство за задълбоченост на анализа и за монолитност на творческата концепция на Ива Стоянова по отношение на историята, съвременното състояние и бъдещето на музейните репрезентации на Възраждането в експозиционната дейност на Националния исторически музей.

Цялостното ми впечатление за представения за защита дисертационен труд е положително. Текстът е написан интелигентно и грамотно. Оформен е по приятен за четене осмисляне начин. Авторефератът отразява всички основни елементи на труда, като дава премерена и адекватна (само)оценка на приносите. Представените обстоятелства и съждения ми дават основание да формулирам ПОЛОЖИТЕЛНО становище по дисертационния труд „Националният исторически разказ за Българското възраждане: Репрезентации в Националния исторически музей“ и да гласувам с ДА по процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ от Ива Стоянова Стоянова в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки.

София,
28 януари 2022

проф. дин Вера Бонева, днк

Рецензия на дисертационния труд на *Ива Стоянова* на тема „Националният исторически разказ за Българското възраждане: Репрезентации в Националния исторически музей“, София, 28 януари 2022, проф. дин *Вера Бонева*, днк